

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

©2022 ШИШКОВСЬКИЙ С. В.

УДК 330.3:338.1:658
JEL: M21; O10; O12; O15

Шишковський С. В. Сучасні тенденції розвитку підприємств в Україні

В умовах перманентних змін, що породжуються нестабільністю внаслідок війни і збільшенням невизначеності бізнес-середовища, кардинально змінюється розвиток підприємств. У статті розроблено трактування розвитку підприємства як процесу кількісних, якісних і структурних змін його стану (потенціалу) та функціональної активності для досягнення встановлених бачення та мети (результативності), що зумовлюються іманентною схильністю до вдосконалення, в умовах перманентних змін бізнес-середовища. Розглянуто поняття інновацій та розвитку. Проаналізовано основні тенденції зміни макроекономічних показників України. При аналізі балансу підприємств відмічено, що стрімке зношення необоротних активів в підприємствах спричинене незадовільним амортизаційним відновленням основних засобів. Проблеми зі збутом продукції призводять до зростання частки оборотних активів у балансі підприємств. Незадовільний стан балансу підприємств призводить до сповільнення темпів розвитку промисловості в Україні. Рівень заробітної плати в галузях промисловості не є однаковим і різниться від виду діяльності. Розвиток економіки та суспільства перебувають у постійній взаємодії та взаємозв'язку. Дослідження вітчизняного практичного досвіду промислового виробництва свідчить про високий інтелектуальний і кадровий потенціал, проте кількість підприємств, які впроваджують інновації, у 2020 р. становила лише 14,9% від загальної кількості промислових підприємств, що менше у 4 рази, ніж у розвинутих країнах. Установлено, що основні проблеми, які впливають на розвиток промислового комплексу України, пов'язані із: недостатньою інноваційною активністю підприємств; втратою ustalених ринків збуту продукції; технічною застарілістю та низькою якістю продукції; недостатнім внутрішнім фінансуванням; неефективним витрачанням амортизаційних коштів підприємствами.

Ключові слова: розвиток підприємства, тенденції розвитку, інновації, проактивний підхід, перманентні зміни.

Рис.: 6. **Бібл.:** 10.

Шишковський Сергій Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри технологій управління, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: serhii.v.shyshkovskiy@lpnu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7996-1298>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/144497>

UDC 330.3:338.1:658
JEL: M21; O10; O12; O15

Shyshkovskiy S. V. The Current Tendencies of the Development of Enterprises in Ukraine

In the conditions of permanent changes caused by instability as a result of the war and an increase in the uncertainty of the business environment, the development of enterprises is changing dramatically. The article elaborates an interpretation of the development of enterprise as a process of quantitative, qualitative and structural changes in its state (potential) and functional activity to achieve the established vision and goals (effectiveness), which are determined by an immanent tendency to improve, in conditions of permanent changes in the business environment. The concepts of both innovation and development are considered. The main tendencies in changes in macroeconomic indicators of Ukraine are analyzed. When analyzing the balance of enterprises, it was noted that the rapid deterioration of non-current assets at enterprises is caused by unsatisfactory depreciation of fixed assets. Problems with the sale of products lead to an increase in the share of current assets in the balance of enterprises. The unsatisfactory state of the balance of enterprises leads to a slowdown in the development of industry in Ukraine. The level of wages in industry branches is not the same, differing from the type of activity. The development of the economy and society are in constant interaction and interconnection. The carried out study of domestic practical experience of industrial production indicates a high intellectual and human potential, while the number of enterprises implementing innovations in 2020 amounted to only 14.9% of the total number of industrial enterprises, which is 4 times less than in developed countries. It is determined that the main problems affecting the development of the industrial complex of Ukraine are associated with: insufficient innovative activity of enterprises; loss of established markets for products; technical obsolescence and poor product quality; insufficient internal funding; inefficient use of depreciation funds by enterprises.

Keywords: enterprise development, development tendencies, innovation, proactive approach, permanent changes.

Fig.: 6. **Bibl.:** 10.

Shyshkovskiy Serhii V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Technology Management, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: serhii.v.shyshkovskiy@lpnu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7996-1298>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/144497>

Поступовий перехід світової економіки до «економіки знань», підсилений науково-технічним прогресом, формує глобальну інформатизацію всіх верств суспільства та галузей промисловості. Основними характеристиками такого процесу виступає глобалізація використання знань

та інновацій. Швидке поширення нових технологій має характер тотальної інтеграції економік країн і безбар'єрного обміну технологіями та знаннями.

В умовах перманентних змін, що породжуються нестабільністю внаслідок війни та збільшенням невизначеності бізнес-середовища, кардинально зміню-

ється розвиток підприємств. На розвиток підприємства впливає низка ключових факторів [1]. Проблема управління розвитком підприємств в умовах перманентних криз потребує подальшого дослідження в напрямку встановлення тенденцій розвитку підприємств та їх адаптації до умов невизначеності бізнес-середовища.

Вивченню особливостей розвитку промислових підприємств та економіки України в цілому присвячені роботи А. Волощук, В. Гейця, О. Кузьміна, Л. Мельника, М. Ніколайчук, О. Раєвневої, Ю. Погорелова, І. Олексіва, О. Собкевич та інших. Однак проблема визначення сучасних тенденцій розвитку соціально-економічних систем потребує подальшого дослідження й аналізування [2–6].

Незважаючи на велику кількість досліджень розвитку підприємств серед вітчизняних і іноземних науковців, сучасні умови перманентних криз потребують подальших досліджень.

Попри широке коло публікацій, присвячених огляду тенденцій та рівня розвитку, що описують ситуацію та динаміку розвитку підприємств у сільськогосподарській, фінансовій, інноваційній чи публічній сферах, проблема встановлення тенденцій і напрямів розвитку суб'єктів господарювання в Україні лишається актуальною.

Метою дослідження є встановлення тенденцій і напрямів розвитку підприємств в Україні.

На сьогодні в науковій літературі [2–7] набули особливої актуальності проблеми визначення сутності розвитку підприємства та формування методології управління його розвитком. Вітчизняні науковці значну увагу надають аналізуванню й узагальненню підходів до визначення категорії «розвиток підприємства», його класифікації та оцінюванню, встановленню взаємозв'язку між такими поняттями, як «потенціал підприємства», «зростання», «розширення», «економічна динаміка» тощо, але різноманітність отриманих результатів ускладнює вироблення узгодженого тлумачення цієї категорії.

Розвиток підприємства пропонуємо трактувати як процес кількісних, якісних і структурних змін його стану (потенціалу) та функціональної активності для досягнення встановленого бачення та мети (результативності), що зумовлюються іманентною схильністю до вдосконалення в умовах перманентних змін бізнес-середовища.

Часто використовують поняття «інновації» та «розвиток» як синоніми, але їх розуміння потребує чіткого розмежування й уточнення [5; 6]. Так, у науковій літературі через зростання кількості праць, присвячених інноваціям, поширилося використання агрегованого поняття «інноваційний розвиток». Оскільки інновації пов'язані з інвестиціями в їх реалізацію, то вони забезпечують певні типи розвитку залежно від характеру інновацій. Отже, доцільно

розглядати зміст інвестиційно-інноваційного розвитку як поєднання двох невіддільних сутностей, що формують єдине явище, – розвиток підприємства. При цьому інновації залишаються важливою ознакою розвитку – необхідною, проте недостатньою для його здійснення.

Основні тенденції розвитку промислових підприємств впливають на зміну показників розвитку економіки та динаміку структури, форми та розмірів суб'єктів господарювання. За період 2010–2020 рр. в Україні скоротилася кількість суб'єктів великого підприємництва на 12,6% порівняно із загальною кількістю суб'єктів господарювання за рахунок зростання питомої ваги суб'єктів мікропідприємництва [8; 9].

За цей самий період відношення кількості підприємств до фізичних осіб – підприємців усе більше наближається до співвідношення Парето і становить 18,95% та 81,05%. При цьому частка продукції, виробленої фізичними особами – підприємцями в загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктами господарювання зросла у 2020 р. на 2,73% і становить 8,97%. Характерним для структури промислових підприємств є стабільність частки великих підприємств (0,1%), тоді як частка малих зростає. Але така структурна диспропорція ніяк не впливає на їх прибутковість, що приблизно однакова для цієї сфери господарювання [8; 9].

Важливим показником операційної діяльності підприємств є динаміка статей їх балансу, що свідчить про ефективність їх діяльності та рівень економічної безпеки підприємств (*рис. 1*).

За даними *рис. 1* можна зробити такі висновки:

1. Стрімке зношення необоротних активів на підприємствах, спричинене незадовільним амортизаційним відновленням основних засобів (частка необоротних активів скоротилась на 4,3%).
2. Проблеми зі збутом продукції призводять до зростання частки оборотних активів у балансі підприємств.
3. Стрімкі зміни у фінансовому секторі спричиняють скорочення довгострокового кредитування підприємств (–7,8%) і, як наслідок, збільшення частки короткострокових кредитів (+11,5%).
4. Незадовільний стан балансу підприємств призводить до сповільнення темпів розвитку промисловості в Україні.

Проаналізуємо динаміку рентабельності діяльності суб'єктів господарювання в Україні (*рис. 2*).

За даними *рис. 2* можна зробити такі висновки:

1. Політичні зміни та війна з росією негативно вплинули на економіку. Результати діяльності суб'єктів господарювання в Україні (2013–2016 рр.) були збитковими.

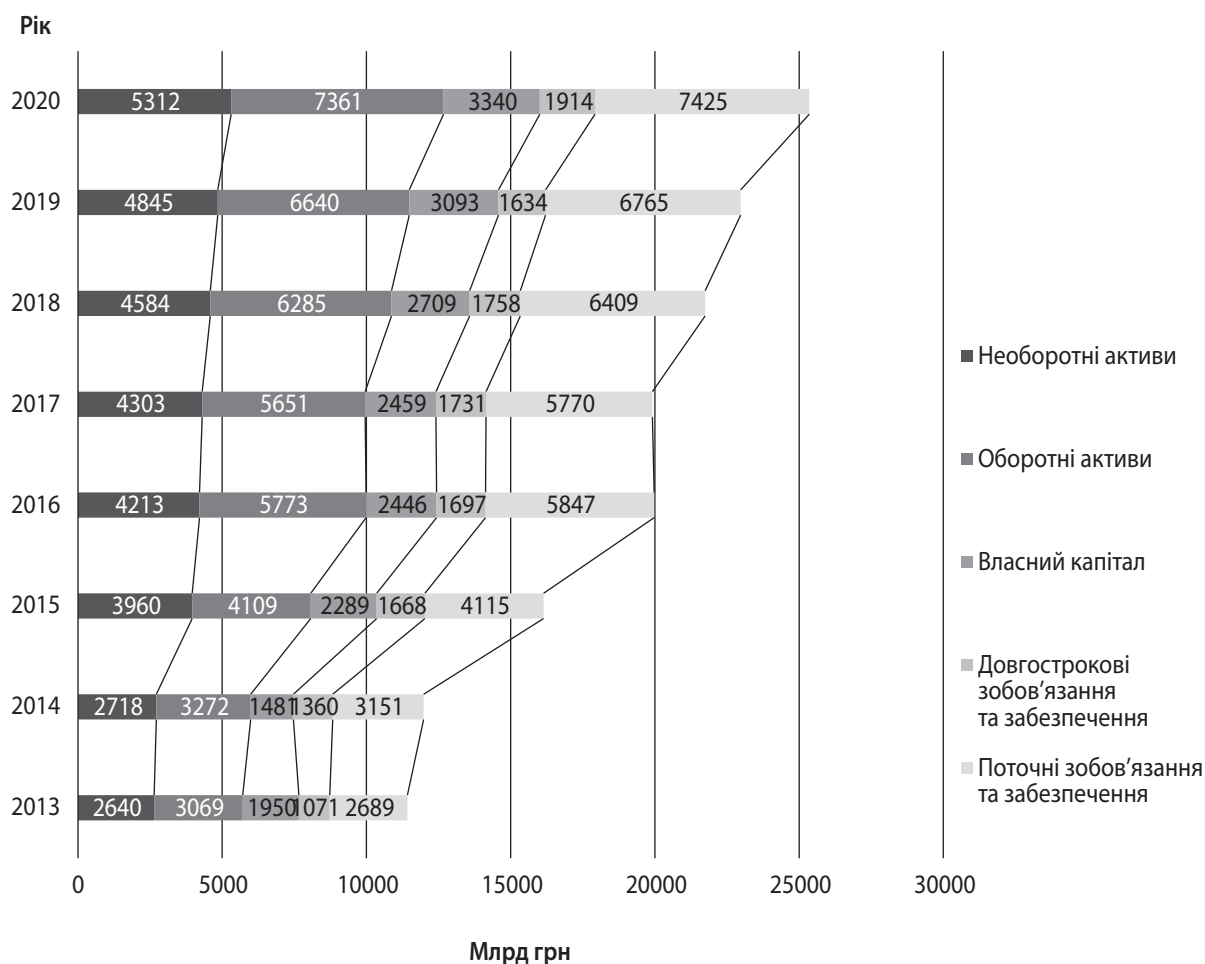

Рис. 1. Динаміка статей балансу підприємств в Україні за 2013–2020 рр., млрд грн

Джерело: побудовано за [8; 9].

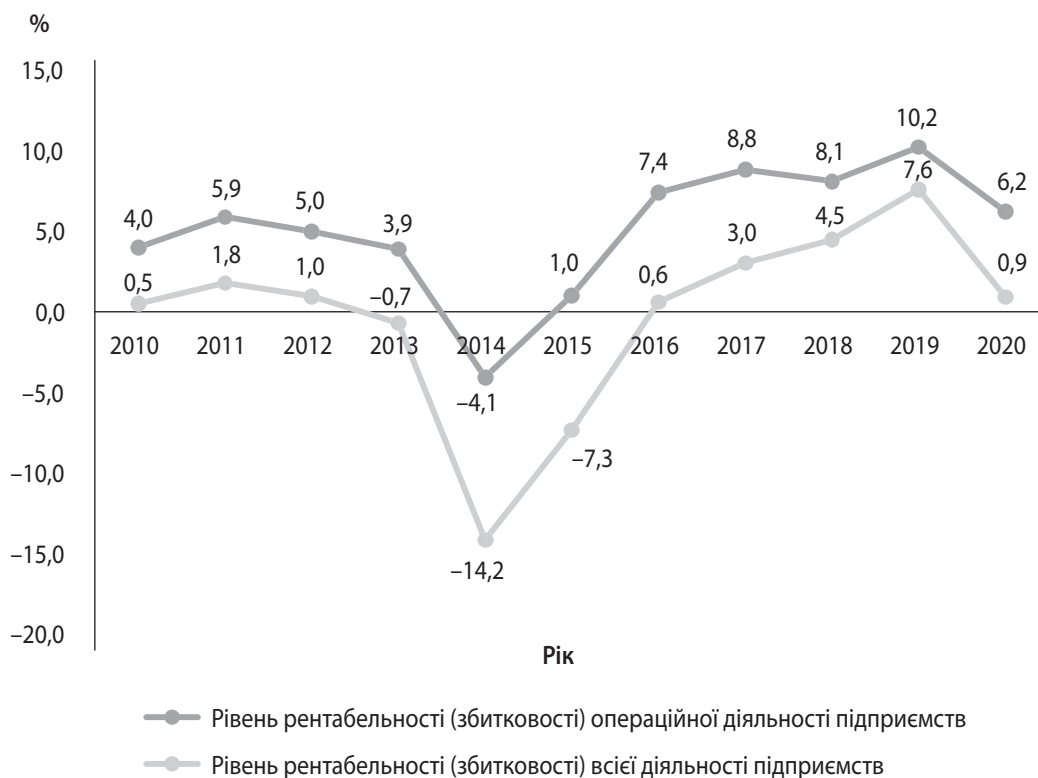

Рис. 2. Динаміка рентабельності операційної та всієї діяльності підприємств України за 2010–2020 рр., %

Джерело: побудовано за [8; 9].

2. Поступове налагодження та стабілізація ситуації в країні сприяла збільшенню рентабельності діяльності (зростання рентабельності до 7,6% протягом 2016–2019 рр.).
3. Прибутковість діяльності організацій залежить не лише від економічних, але й від політичних факторів.

Однією з позитивних тенденцій у країні можна вважати збільшення номінальної заробітної плати працівників. Індекси номінальної та реальної заробітної плати за 2012–2021 рр. найманих працівників в Україні наведено на *рис. 3*.

За даними *рис. 3* можна зробити такі висновки:

1. Розрив між реальною та номінальною заробітними платами є дуже відчутним (понад 40% у 2015 р.).
2. Поступове зростання номінальної заробітної плати має циклічний характер, що цілком відповідає загальносвітовим тенденціям (близько 19,9% за 2012–2021 рр.).
3. Рівень заробітної плати в галузях промисловості не є однаковим і різниться від виду діяльності. Середньомісячна заробітна плата працівників переробної промисловості є однією з найнижчих у промисловості. Варто зазначити, що рівень середньої заробітної плати в текстильному виробництві, виробни-

цтві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у 2021 р. становила 8761 грн, тоді як у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 24 914 грн, у виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення – 17 976 грн, а в машинобудуванні – 13 012 грн [8; 9].

Розвиток економіки та суспільства перебувають у постійній взаємодії та взаємозв'язку. Економічний розвиток є передумовою досягнення соціальних стандартів якості життя населення. Одночасно він формує нові вимоги до змісту та функцій праці, тим самим, до якості людських ресурсів (компетенції, креативність, мобільність, інформаційна технологічність тощо).

Детальніше розглянемо фінансовий результат до оподаткування промислових підприємств (*рис. 4*).

За даними *рис. 4* можна стверджувати, що наявна тенденція підприємств до декларування своїх прибутків та зменшення неприбуткових організацій на ринку. Така тенденція відповідає загальноєвропейським практикам ведення бізнесу.

Додаткові капітальні інвестиції, як правило, позитивно впливають на підвищення рівня якості продукції. Обсяг внесених прямих іноземних інвестицій у вітчизняні підприємства на кінець 2021 р. склав 180,54 млрд грн, що на 100% більше, ніж на початку

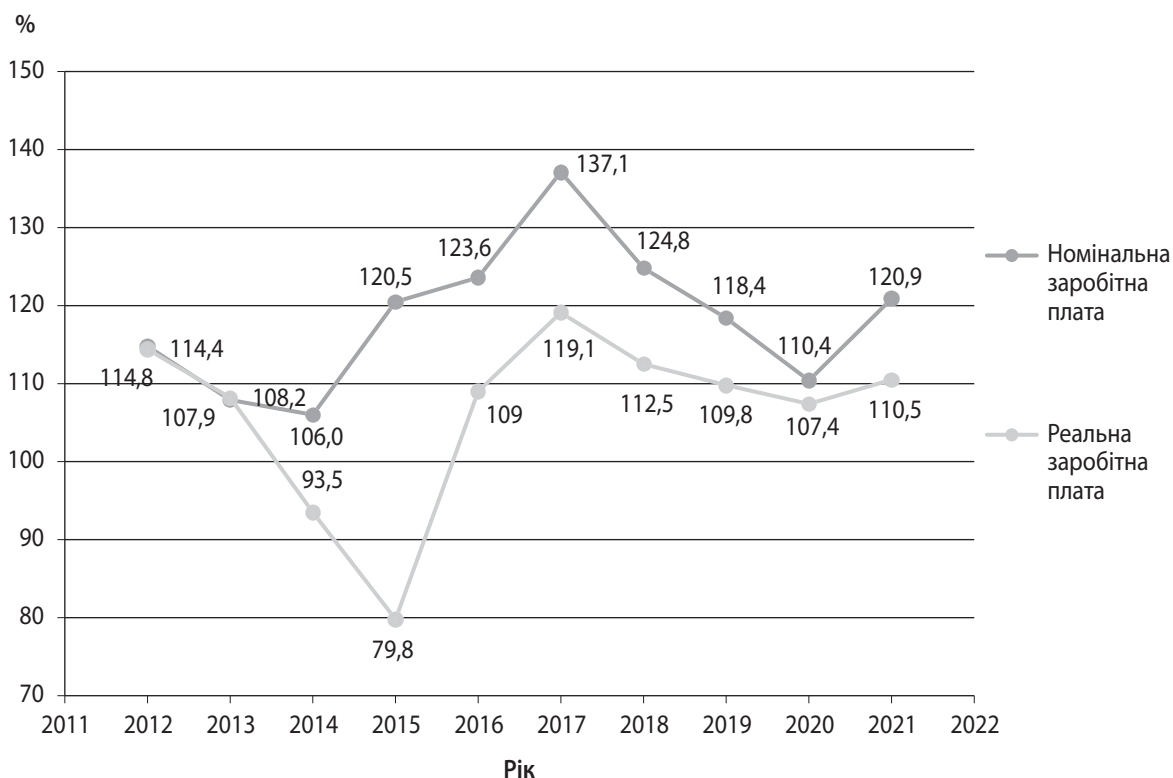

Рис. 3. Зміна індексів середньомісячної номінальної та реальної заробітних плат найманих працівників за 2012–2021 рр., %

Джерело: побудовано за [8; 9].

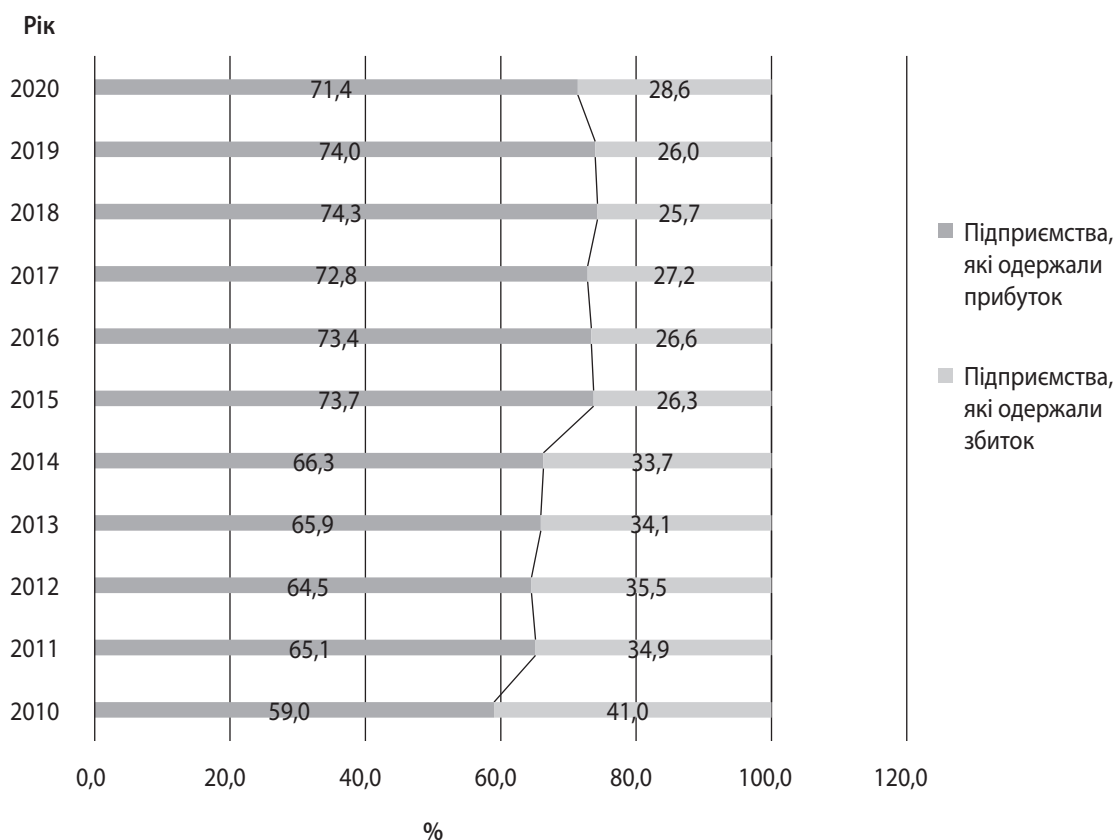

Рис. 4. Динаміка співвідношення промислових підприємств України за результатом фінансової діяльності за 2010–2020 рр., %

Джерело: побудовано за [8; 9].

року. Динаміку інвестицій в основний капітал підприємств відображено на *рис. 5*.

За даними *рис. 5* явно простежується позитивна тенденція до збільшення обсягу капітальних інвестицій у промисловість. Негативною (але об'єктивною) тенденцією слід вважати зменшення чисельності працівників, зайнятих на промислових підприємствах.

Попри позитивні тенденції інвестиційного середовища, рівень конкурентоспроможності товарів українських підприємств залишається низьким, що пов'язано із недостатньою інноваційною діяльністю підприємств, технічною відсталістю, низькою якістю виробів тощо. Зміна кількості інноваційно активних підприємств і підприємств, які впроваджували інновації та виконували наукові дослідження, наведено на *рис. 6*.

Дослідження вітчизняного практичного досвіду промислового виробництва свідчить про високий інтелектуальний і кадровий потенціал, проте кількість підприємств, які впроваджують інновації у 2020 р., становила лише 14,9% від загальної кількості промислових підприємств, що менше у 3–4 рази, ніж у розвинутих країнах, а кількість інноваційно активних підприємств становить 808. Різке скорочення інноваційно активних підприємств відбулось у 2015 р. на тлі

загострення військових дій в Україні (на 100%). При цьому сума витрат на технологічні інновації склала 14,4 млрд грн, що на 30% більше, ніж у 2012 р.

У 2020 р. частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств становила 1,3%, тоді як у 2012 р. – 3,3%. Загалом, у рейтингу інновацій Україна перебуває на 49 місці [8; 9].

Проведене аналізування розвитку підприємств показало, що основні проблеми, які впливають на розвиток промислового комплексу України, пов'язані із [10]:

- ✦ недостатньою інноваційною активністю підприємств;
- ✦ втратою усталених ринків збуту продукції;
- ✦ технічною застарілістю та низькою якістю продукції;
- ✦ недостатнім внутрішнім фінансуванням;
- ✦ неефективним витрачанням амортизаційних коштів підприємствами.

ВИСНОВКИ

В умовах перманентних змін, породжених кризами (війною, пандемією COVID-19), підприємства стикаються з частковою або повною невизначеністю,

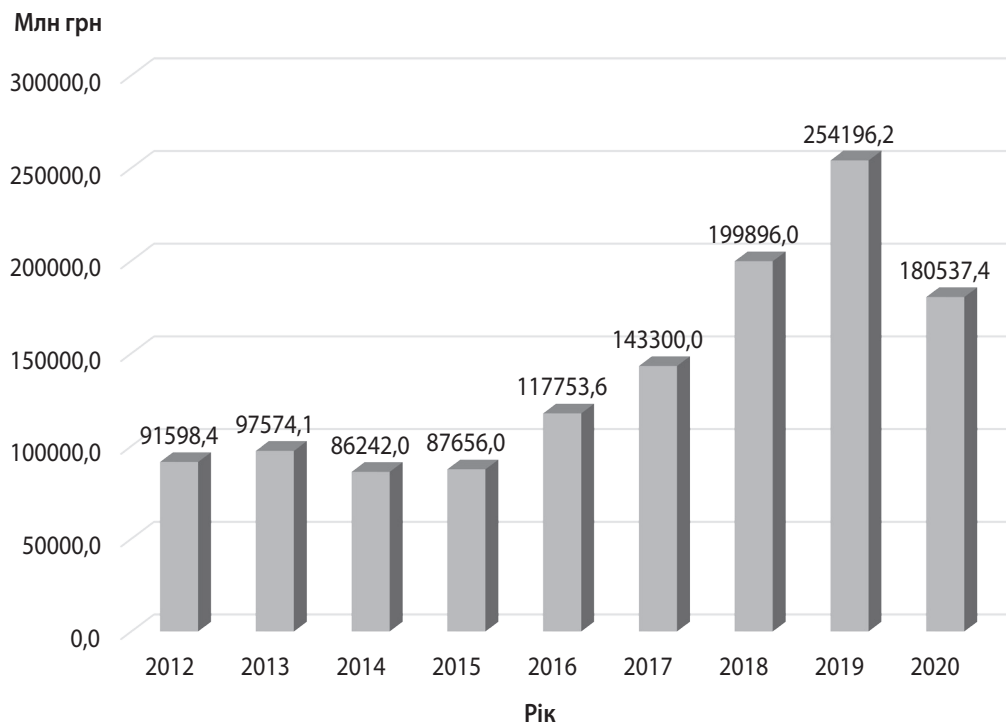

Рис. 5. Обсяг капітальних інвестицій в промисловість України за 2012–2020 рр., млн грн

Джерело: побудовано за [8; 9].

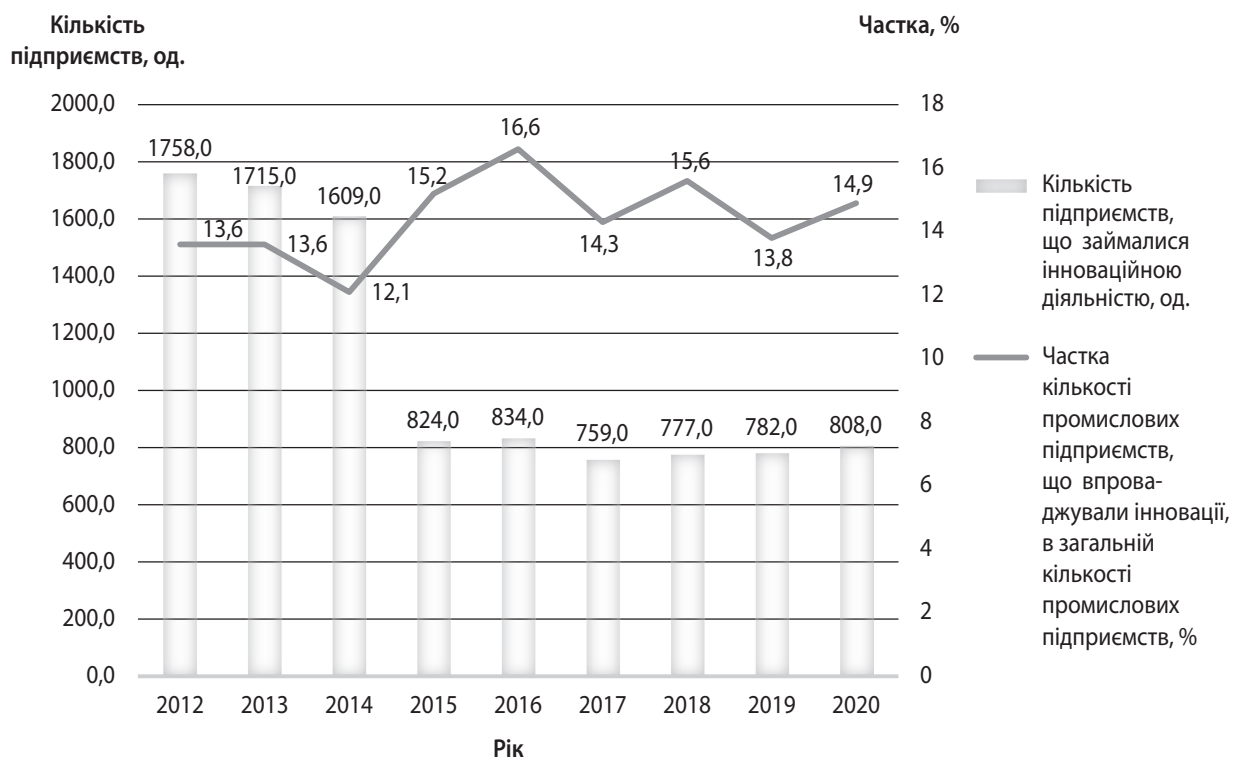

Рис. 6. Зміна кількості інноваційно активних промислових підприємств та їх частки в загальній кількості промислових підприємств за 2012–2020 рр., од.

Джерело: побудовано за [8; 9].

що негативно впливає на їх діяльність. Визначені тенденції розвитку підприємств вказують на значний потенціал до розвитку, який відіграватиме вирішальну роль в умовах воєнного стану.

Подальше здійснення досліджень пов'язане з оцінюванням рівня та розробленням стратегій подальшого розвитку підприємств в Україні. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Шишковський С. В. Ключові фактори впливу на управління розвитком підприємств. *Бізнес Інформ*. 2021. № 10. С. 357–362. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-357-362>
2. Розвиток промислового потенціалу України в процесі після кризового відновлення : аналітична доповідь / Собкевич О. В., Сухоруков А. І., Савенко В. Г. [та ін.]. Київ : НІСД. 2010. 48 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-02/Sobkevuch-f91a9.pdf>
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАНУ В. М. Гейця. Київ : Фенікс, 2003. 377 с.
4. Волощук Л. О., Кірсанова В. В., Філіппова С. В. Аналітичні інструменти управління інноваційним розвитком промислового підприємства : монографія. Одеса, 2014. 180 с.
5. Геєць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку : монографія. Київ : Академперіодика, 2020. 456 с.
6. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства : монографія. Харків : АдвА, 2010. 352 с.
7. Вовк О., Іванець Д. Теоретичні засади управління економічним розвитком підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. №. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-37>
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-analitichniMateriali>
10. Управління соціально-економічним розвитком підприємств: методологія та інструментарій : монографія / Фещур Р. В., Шишковський С. В., Якимів А. І. [та ін.]. Львів : Растр-7, 2016. 226 с.

REFERENCES

- Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku* [Economy of Ukraine: Strategy and Policy of Long-term Development]. Kyiv: Feniks, 2003.
- Feshchur, R. V. et al. *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom pidpriemstv: metodolohiia ta instrumentarii* [Management of Socio-economic Development of Enterprises: Methodology and Tools]. Lviv: Rastr-7, 2016.
- Heiets, V. M. *Fenomen nestabilnosti – vylyk ekonomichnomu rozvytku* [The Phenomenon of Instability Is a Challenge to Economic Development]. Kyiv: Akadempriodyka, 2020.
- “Informatsiino-analitychni materialy Ministerstva ekonomiky Ukrainy” [Informational and Analytical Materials of the Ministry of Economy of Ukraine]. <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Informatsiino-analitichniMateriali>
- Pohorelov, Yu. S. *Pryroda, rushiini sily ta sposoby rozvytku pidpriemstva* [Nature, Driving Forces and Methods of Enterprise Development]. Kharkiv: AdvA, 2010.
- Shyshkovskyy, S. V. “Kliuchovi faktory vplyvu na upravlinnia rozvytkom pidpriemstv” [Key Factors Influencing the Management of the Enterprise's Development]. *Biznes Inform*, no. 10 (2021): 357-362. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-357-362>
- Sobkevych, O. V. et al. “Rozvytok promyslovoho potentsialu Ukrainy v protsesi pislia kryzovoho vidnovlennia : analitychna dopovid” [Development of the Industrial Potential of Ukraine in the Process of Post-crisis Recovery: Analytical Report]. Kyiv : NISD. 2010. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-02/Sobkevuch-f91a9.pdf>
- Voloshchuk, L. O., Kirsanova, V. V., and Filyppova, S. V. *Analitychni instrumenty upravlinnia innovatsiinym rozvytkom promyslovoho pidpriemstva* [Analytical Tools for Managing the Innovative Development of an Industrial Enterprise]. Odesa, 2014.
- Vovk, O., and Ivanets, D. “Teoretychni zasady upravlinnia ekonomichnym rozvytkom pidpriemstv” [Theoretical Foundations of Managing the Economic Development of Enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 41 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-37>